

Tarih Müzesi

The Historical Museum

Lucy Maynard Salmon*

(Çeviren: Prof. Dr. Bahri ATA)**

ÖZET

Dr. David Murray, konu üzerinde yaptığı yoğun araştırmalar sonucunda müzenin kökeninin Hz. Nuh'un gemisine kadar götürülebileceğini söylemektedir. Bu çıkarım, müzeyi zoolojik bahçe ile karıştırıyor gibi fakat en azından ismin de işaret ettiği gibi müze büyük bir antikadır ve asla coğrafi olarak sınırlandırılmaz. Dahası müze her zaman kullanışlılık bakımından çok yönlü olmuştur. Müzeler, kahvehaneler ve restoranları, orkestraları öncelemede, uygun dinlenme alanlarıyla halk kütüphanesinden önce gelmekte, sert hava koşullarında sığınma yeri olarak neredeyse Louvre'un galerileriyle yarışmaktadır. Gözden çıkarılan hazineler için sığınacak bir liman görevi görmekte; Madame Tussauds ve Eden Musee gibi eğlence içerikli müzelerin yokluğunda onların yerini almaya çalışmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Müze türleri, Tarih müzesi, İskandinavya müzeleri, Skansen açık hava müzesi, Arhur Hazelius, C. Jürgensen Thomsen

Tür: Çeviri

Yayın Süreci

Gönderim: 12.09.2019

Kabul: 19.10.2019

Yayınlanma: 29.11.2019

Skansen- Skansen Open Air Museum /
Stokholm

Orijinal Eser Bilgileri

Salmon, L. M. (1911). The Historical Museum, *Educational Review*, 4, 144-160. / Salmon, L. M. (2001). *History and The Texture of Modern Life: Selected Essays*. Nicholas Adams and Bonnie G. Smith, eds. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, pp.202-212.

Önerilen Atf

Salmon, L. M. (2019). Tarih müzesi, (Bahri ATA, Çev.). *Uluslararası Müze Eğitimi Dergisi*, 1(1), 76-88.

*Lucy Maynard Salmon (1853-1927), Amerikalı tarihçi ve tarih eğitimcisi, 1876'da Michigan Üniversitesinden tarih alanında lisans diplomasını aldı. 1883'de yine aynı üniversite tarih alanında yüksek lisansını tamamladı. 1886'da Bryn Mawr Kolejinde genç tarih profesörü Woodrow Wilson'un doktora öğrencisi oldu. 1887-1927 yılları arasında Vassar Kolejinde görev yaptı. Kaynaklar, derslerini bölüm kütüphanesinde, uzun bir masa etrafına öğrencileriyle serbestçe tartışma ortamı içinde yaptığı yazmaktadır. 1892'da Almanya'da incelemelerde bulundu. 1896'da tarih eğitimcisi olarak Amerikan Tarih Kurumu'nun Yediler Komitesine üye olarak davet edildi. 1897'de Alman liselerindeki tarih eğitimi üzerine bir rapor hazırladı. 1898-1900 arasında Avrupa'da okul ve müzeleri dolaştı. 1911'de L. M. Salmon'un tarih müzesini tanımlamaya çalışması gerçekten takdire layık bir çabadır. Bizde tarihçi Abdurrahman Şeref (1853-1925) ile çağdaştır. Murry R. Nelson ve Chara H. Bohan'ın L.M. Salmon üzerine çalışmaları vardır. Atlanta'da Georgia State Üniversitesi'nde tanıştığım ve "Go to the Sources: Lucy Maynard Salmon and the Teaching of History" kitabını hediye eden Prof. Dr. Chara H. Bohan'a ayrıca teşekkürü bir borç bilirim.

** MEB, Talim ve Terbiye Kurulu Üyesi. bahriata@gmail.com, Orcid ID: 0000-0002-2214-0560

Fotoğraf: <https://media-cdn.tripadvisor.com/media/photo-s/04/11/d1/95/skansen-open-air-museum.jpg>

Tarih Müzesi

Dr. David Murray, konu üzerinde yaptığı yoğun araştırmalar sonucunda müzenin kökeninin Hz. Nuh'un gemisine kadar götürülebileceğini söylemektedir. Bu çıkarım, müzeyi zoolojik bahçe ile karıştırıyor gibi fakat en azından ismin de işaret ettiği gibi müze büyük bir antikadır ve asla coğrafi sınırlamaları tanımaz. Dahası kullanılabilirlik bakımından her zaman çok yönlü olmuştur. Müzeler, kahvehaneler ve restoranları, orkestraları incelemekte, uygun dinlenme alanlarıyla halk kütüphanesinden önce gelmekte, sert hava koşullarında sığınma yeri olarak neredeyse Louvre'un galerileriyle yarışmaktadır. Gözden çıkarılan hazineler için sığınacak bir liman görevi görmekte; Madame Tussauds ve Eden Musee gibi eğlence içerikli müzelerin yokluğunda onların yerini almaya çalışmaktadır.

Fotoğraf 1. Eden Musee, 1884'te New York'ta açılan büyük bir balmumu koleksiyonu bulunan ve müzikal konserler verilen bir eğlence merkezi idi.

Sadece bu çok yönlülük nedeniyle değil, tipik bir müze Mısır mumyası, Hz. Nuh'un sakal-ı şerifi, Delaware nehrini geçerken George Washington'un giydiği botlar ve her biri bin pound değerindeki denizkızlarıyla, tarihçilerin tarih müzesinden uzun süredir uzak durmak istemeleri şaşırtıcı değildir. Uzman küratörler yerine hâlihazırda, daha çok müze binasının temiz tutulması ve giriş ücretlerinin titizlikle alınması gibi sorumlulukları olan müzeci/bakıcıların gözetiminde olması bir kural gibiyken müzeler; bir şehri güvenli yapan ve kaldırımları için özen gösteren aynı otorite tarafından ve daha sık olarak ülkemizde Amerika'nın

askerî başarılarını göstermede tutkulu vatansever dernekler tarafından yönetildiği için de kötü şöhret kazanmışlardır.

Editörler, Kristof Kolomb'u manzara ortasında eylemde iken gösteren görseller ve Bunker Tepesi Muharebesi (17 Haziran 1775) Kodak görselleri (1888) ile kitaplarını doldururken -gerçi uzun süredir görsel materyallerin kullanımından vazgeçen tarihçiler- bu türden materyallerin sadece geçmişi canlandırmada değerli yardımcılığını değil aynı zamanda tarihsel anlatının dayandığı kaynaklardan biri olduğu konusundaki büyük hizmetlerini fark etmeye başladılar. Benzer şekilde tarih müzesi, tarih araştırma alanında adil ve saygın bir yer hak iddia edebilir ve gelecekte bu alandaki her çalışan tarafından dikkate alınmalıdır.

Müze tarihinin, tarihçiliğin geçmişi ile paralelliklerini anladığımızda gerçekten tarih müzesinin bu iddiada bulunması hakkını sorgulama da bizi yorar. Bir zamanlar çeşitli emanetler nasıl müzeyi oluşturduysa, çeşitli olgular ve kronolojik tarihlerin de tarihi oluşturduğu düşünülmüştür. Eğer bir zamanlar müzeler tipik olmayan nadir eserlerle doldurulduysa, tarihçiler de sadece az bilinen olgulara değer verdiler. Müze hazineleri bir kez "**eğitim vermektten çok sürpriz yaratmak**" için düzenlenirse -Dresten'de anatomi koleksiyonu bir zevk bahçesi gibi düzenlendi- tarihçi de okuyucusunun iştahı için yavan olgularını baharatlar. Eğer tarih müzesini hâlâ küçümseyen kimseler varsa onlara, otuz yıl önce Herbert Spencer'in (1820-1903) Tarih'i tek betimsel sosyoloji olarak gördüğü, Alexander Bain'in (1818-1903) tarih yazmanın müfredatta olmayan çok ince bir zihinsel donanım gerektirdiğini düşünmesi ve bugün bile Sir John Robert Seeley'in (1834-1895) "Tarih, ayrı bir konu alanı olarak değişik öge parçalarıyla birleştirileceği zamanı bekliyor" düşünceleri hatırlatılabilir. Pek çok amaç, plan, organizasyon düzenleme dalgalanmasıyla, tarih müzesi kendine gelmekte gecikir ise tarihçinin işine kılavuzluk edecek kontrol edici ilkeleri keşfetmesinin uzun süreceği de göz önünde bulundurulmalıdır.

Günümüzde bir tarih müzesi, gelişiminde çağdaş ilgileri yansıttığı için çıkarlar birikimini temsil etmektedir. Orta Çağ kilisesi, mevcut kalıntı hazinesiyle bir teoloji müzesidir. Rönesans, sanat koleksiyonlarına geniş bir ilgi yaratmıştır. Savaş yöntemlerindeki değişim, Orta Çağ şövalyesinin zırhını kişisel koleksiyondan bir saray müzesine taşımıştır; dünyanın etrafını dolaşma, merak uyandırıcı eserler koleksiyonu işini hem ticari bir iş hem de bir tutku haline getirmiştir. Fiziksel hayatın bütün meselelerine ilginin gelişimi, doğa tarihini gösteren koleksiyonların artmasına yol açmıştır.

Tek boynuzlu at ve timsahlardan sığınlara, denizkızları, cadılar ve satirler... ve diğer yirmi ilginç madde daha. Bütün bu özellikleri birleştirme gayreti içinde müzenin bir koleksiyon olması küçük bir mucizedir.

Yine aynı derece tutkulu biri de kendi şahit olduğu tarihi yazmayı amaçlayan ve çalışmasına Hz. İsa'nın doğumu olayı ile başlayan İngiliz tarihçi Ordericus Vitalis (1075-1142)'tir. Bu yüzden temel sorulardan birincisi tarih müzesini neyin oluşturduğu ve ikincisi böyle bir müzenin nasıl düzenleneceğidir.

Mevcut müze türleri göz önüne getirildiğinde tarih müzesini oluşturan şeyin ne olduğu konusunda belki de negatif bir sonuca ulaşılabilir. Şayet müzeler, botanik müzeleri ve doğa tarihi müzeleri gibi açıkça sadece bilimsel olanları dışarıda bırakır, sergilerdeki materyallerin yapısına göre sınıflayacak olursa, halihazırdaki tarım, anatomi, antropoloji, mimarlık, sanat, madeni paralar, sömürgeler, ticaret, eğitim, etnoloji, ev ürünleri, sanayi, müzik, fonoloji, din tarihini gösteren müzeler bulacağız. Eğer bu karışık bir numaralandırma olarak görülüyorsa bunun, Murray tarafından listelenen kataloğun incelenmesine dayalı olduğu söylenebilir.

Öte yandan eğer sınıflama sergiyi oluşturan materyallere dayalı olarak yapılırsa; bizim bronz, alçı kalıpları, Çin uygarlığı, cam, altın, gümüş ve fildişi koleksiyonlarımız bulunduğunu belirtmeliyim. Ancak yaratma süreçlerini göz önüne alırsak, ahşap oyma, mozaik, resim, heykel ve halı müzelerimizi sayabiliriz. Şayet yine sınıflama, insan yaşamının gelişimine dayalı ise bizler Aborjinlerin tarihini gösteren müzelere, biyografi müzelerine (Weimar'daki Goethe Müzesi ve Chelsea'deki Carlyle Koleksiyonu gibi tek bir hayatla ilgili olarak tanımlanabileceğinden), Carnavelet Sarayı gibi sivil hayat müzelerine, Kopenhag'daki Rosenberg gibi kraliyet hayatının gelişimini gösteren müzelere, Kopenhag ve Stokholm halk müzelerine, Nuremberg ve Cambridge'deki gibi ulusal hayat müzelerine, Lund'daki gibi (Kopenhag ve Lyngby'deki halk müzelerinden pek farklı olmayan) sosyal tarih müzelerine, tarihsel müzelerden daha karşılaştırmacı etnoloji müzesine, Westminster Abbey, St. Denis, Roskilde ve Stokholm'deki Riddarholms-Kyrka gibi ölümlerin müzelerine rastlıyoruz.

Gerçi müzik müzesi, müzik tarihini ve müzik aletlerinin karşılaştırmalı çalışılmasını göstermek amacıyla düzenlenebilir; bir din müzesi, din tarihini ve karşılaştırmalı din çalışmalarını gösterebilir ve her ikisi de edebî bir tarihle ve müzik ya da dinin karşılaştırmalı çalışmalarıyla ilişkili olabilir, bu türlerin en sonu hariç hiçbirinin kendi içinde bir tarih müzesi olarak düşünülemez diyeceği açıktır.

Olumlu tarafından bakılırsa tarih müzesini tanımlama girişiminde bulunmanın her zaman bir kurdeşen olduğu, bu kurdeşeni tatmin edici olmayan bir tanımlama başarısızlığının iyi tarafının da bir başkasının daha iyi bir tanım yapmasına sebep olacağı söylenmelidir. O hâlde belki de insan hayatının kökenini, sürekliliğini ve ona eşlik eden maddi ilgileri, basitten karmaşığa doğru gelişimini gösteren herhangi bir müzeye "**tarih müzesi**" denebilir.

Sergilerin sınıflanabileceği ilkeler, müze içindeki araştırılan nesnelere belirlenmelidir. Sanat müzesi öncelikle güzellik fikrine bakar ve onun koleksiyonu estetik ilkelerine göre düzenlenmelidir. El sanatları

müzeleri her türlü el işi ile ilgilenir ve düzenlemedeki kontrol edici ilke, kullanılan materyalin niteliğine göre olmalıdır. Değerli madenlerle, bakır, bronz ya da deri ya da fildişi ile çalışan işçiler çalıştığı belli bir ortalamadan yapılan nesnelere işlemekle özellikle ilgilenir. Sanayi müzesi mekanik iş yönünde insan zihninin becerikliliğini temsil eder ve onun sergileri imalat süreçlerini göstermelidir. Öğrenci ve imalatçı, ipek kozasının dokuma parçasına, kütlü (çırçırılmamış) pamuğun kumaş topuna dönüşümü gibi süreçlerle ilgilenmede benzerdir.

Mineroloji müzesi, dünyanın doğal kaynaklarının bir kısmını gösterir ve bu gösterimdeki en temel ilke bu kaynakların bulunduğu konumdur. Öğrencinin ve kapitalistin lehine belirli bir mineralin nerede olup olmadığı, müze tarafından gösterilen önemli bir meseledir. Doğa tarihi müzesi hayvanların yaşam alanlarını ve doğal habitatlarında hayvanların sürü halindeki hayatını göstermelidir. Yabani orman tavuğu yuvası ve yemi, yalıtımcı ve avı gibi kendi anavatanındaki her tür hayvanın hayatı, doğal şartlarına benzer şartlar altında doğa tarihi müzesinde bulunmalıdır. Bunları araştırmak için öğrencinin dünyayı dolaşması nadiren mümkündür, o hâlde bunları onun ayağına getirmek gerekir. Etnoloji müzesi, insan yaşamının önemli bir kesitini gösterir. Bu müzenin temel ilkesi, karşılaştırmadır ve koleksiyonları değişik sergi çevresini gösterecek şekilde düzenlenmelidir. Etnoloji müzesinde Eskimo ve Fiji Adası sakinlerinin barınaklarının, Laponyalıların ve Patagonyalıların dinî törenlerinin karşılaştırmalı incelenmesi ve benzer karşılaştırmalı çalışmalar öğrencinin istediği fırsatlardır.

Biyografik müze, döneminin baş karakterlerinden birinin hususiyetlerini göstererek kişisel hayatını korumasını ister. Bu yüzden müze, onuruna kurulduğu kişinin hayatını maddi nesnelere canlandırma adına ister küçük ister önemsiz olsun her nesneyi araştırır ve oradaki nesnelere bilimsel olmaktan çok duygusaldır. Bütün müzelerin sınıflaması ve düzenlenmesinde hiçbir resmî ve kesin kanunların belirlenemeyeceğini göstermek için bu farklı örneklemeler verildi. Her türlü nesneyi koruma gayretiyle geçmişin müzesi ciddi çalışmalarda hakiki yardımcı olmanın bütün umudunu kapatma çabası içindeydi. Pek çok farklı dilden kelimelerin çeşitli koleksiyonu edebiyatta tutulmayabilir. Öyle ki bir yabancı dilden edebiyat eserine giren kelime ve ifadeler bir bilgiçlik taslama işareti olarak kabul edilir. Fakat, sanat müzesinde Mısır mumyasına bir yer verildiğinde, mineroloji müzesinde Güney Amerika kuşları olduğunda, doğa tarihi müzesine etnoloji koleksiyonu dahil edildiğinde uyumsuzluk hissedilmez.

Bundan dolayı, tarih müzesinde temel düzenleme ilkesine göre sergileme kronolojik olmalıdır. Tarih kalemle yazılırken, maddi kaynakları da kronolojik düzenlemeyle yazılmalıdır. Tarih müzesinin organizasyonu ile ilgili ortaya çıkan meseleler, somut gerçeklik içinde uygulamaya göre teoride cevaplandırma ve daha kolay cevaplamaya göre daha kolay tartışılır.

Tarih sitesi uygun ve çekici olmalı ve genişlemeye fırsat vermelidir. Koleksiyonun binaya taşınması yerine bina koleksiyon etrafında inşa edilmelidir ve bundan dolayı uygunluk ve fikirlerin uyumunu temsil etmelidir. Günümüzde tarih müzeleri için kullanılan bazı bina örneklerine göre öncü hayatı gösteren konut koleksiyonları için Rönesans sarayı, New England hayatı için klasik mabet ve Güney hayatı için gotik katedral olası uygunsuzluğun hemen hemen daha aşırı çizimleridir. Diğer yandan Stocholm'deki Northern Müzesinin muhteşem koleksiyonu, 16. yüzyıl stili İsveç sarayında en uygun şekilde yerleştirilmiş görünüyor; Hristiyanlık müzesinin dinî koleksiyonu erken Norveç kilisesi modelinde yapılan bir binada bulunuyor; Sivastopol'daki dinî koleksiyonlar, Hristiyan bazilikasına benzer modellenen bir binada sergilenmekteydi; İtalya için Bargello ne ise Hotel de Cluny de Fransa'nın büyük Orta Çağ koleksiyonu için en ideal yuvadır.

Müzenin bakımı meselesi pratik meseleler arasında en zor olanlardan biridir. Müzelerin kurulması ve bakımı çok pahalı iş olmuştur. Buradaki problemlerden biri de bu masrafın millî, eyalet ya da belediye ödeneklerinden mi yoksa vatansever derneklerin ya da eğitim kurumlarının ödeneklerinden mi karşılanacağı olmuş ya da müzelerin hediyeleşme, abonelikler ve giriş ücreti gibi daha istikrarsız desteğe dayanma konusunun haklı olup olmadığıdır. Bunun yanında müzelerin tamamen özel mi yoksa ticari işletme olarak mı varlığını sürdüreceği meselesidir. Ortak değişikliklerle bu planlar farklı yerlerde uygulanmaktadır.

Bakım hizmetleri probleminin, yönetimde olduğu gibi karşıtlıkları vardır. Müzenin, sivil, dinî, eğitim ya da ticari iş temsilcileri tarafından mı yönetilmesi gerekir, onlar atanmalı mı, seçilmeli mi, kendisinden sonrakine devreden biçimde mi sürdürülmeli, pozisyon, gönüllülük esasına dayanmamalı mı ya da gönüllülük esasını mı olmalı, pozisyon sürekli mi olmalı yoksa sınırlı bir süre için mi olmalıdır, bütün bu değişik yöntemler de denmiştir.

Yönetime sorulan sorular kendi içinde karışıklık taşımaktadır. Maddi boyutta temel olarak giriş ücreti, ücretsiz giriş kabulü, paralı ve serbest günlerin eşit dengesi, öğrencilere özel ayrıcalıklar, ücret alınacaksa giriş ücreti, pazar günü ve tatillerde kapalı olması sorularının cevabı yer almalıdır. Yangından ve hırsızlıktan koruma, güvenlik ve rehberler için kurallar düşünülmelidir. Ancak maddi bakım sorunlarından daha da önemlisi entelektüel bakımın sağlanmasıdır. Küratör, müzeci/bakıcının ayağını kaydırabilir mi? Bugüne kadar tarih müzesinin tarihinde küratörler vahşilik içinde kendi yolunu açmış kendi kendini eğiten, zeki orijinal kişilerdi ama ne yazık ki dahi nadirdir ve müzelerin yayılmasıyla eğitilmiş küratör yetiştirmede başarısız kaynaklar vardır. Ancak henüz yetiştirme sorunu deneysel bir sorun gibi değildir. Geleceğin küratörü işi için, Amerikan eğitim fakültelerinde mi, büyük müzelerde çıraklık yaparak mı, yabancı ülkeleri gezerek mi, Avrupa'nın müzelerini gezerek ve inceleyerek mi ya da üniversite de

teorik eğitimle mi hazırlanmalıdır? Eğer küratör yetiştirme için özel bir okul kurulacaksa bu okul, üniversite ile mi ya da büyük bir parçası akademik olmayan kütüphane okuluyla mı bağlantılı olmalı, Atina veya Roma'daki klasik okulların uzantısı olması için hüküm mü verilmelidir?

Küratörün nitelikleri, din âliminin karısında aranabilecekler kadar değişkendir. Onun pozisyonu çoğalmasi gereken koleksiyonları önceden varsaymalıdır. Savurganlık Scylla'ı ile istenen örnek eşyaları¹ çalan Charybdis² arasında yönelmelidir. "Eğer İngiltere, Elgin mermerleri satmak isterse bunun fiyatı ne olmalıdır?" klasik sorusuna cevap vermek zorundadır ve satışı öneren makalelerdeki olası dolandırıcılık ve dayatmaları ortaya çıkarmada Sherlock Holmes gibi olmalıdır. Eğer müze, araştırma amaçlarına hizmet edecekse küratör müze kütüphanesi, haritalar, çizelgeler, açıklayıcı etiketleri planlamalı ve sergi katalogları hazırlamalıdır. Diğer yandan müze eğitimsel amaçlara hizmet edecekse, yapılan ve yönetilen müzeye akıllıca ilgi çekilecekse küratör konferanslar düzenlemeli, örnekleri ödünç vermeli, sınıf ziyaretini temin etmeli, sergileri sıklıkla değiştirmeli, odadan odaya geçmeyi kolaylaştıran işaret levhaları koymalı, zihin ve beden yorulduğunda dinlenme alanları hazırlamalıdır.

Müze tarafından sunulacak nesne ne olursa olsun, küratör her zaman yalnız başına başa çıkabileceği zorluklarla kuşatılmıştır. Öğrenci ve gündelik ziyaretçi gibi iki farklı grubun ihtiyaçlarını zihninde canlandırarak sadece müzedeki örnekleri toplama, sınıflama ve düzenleme yapmamalı, müzenin maddi bakımını da sürekli akılda tutması gerekir. Örnekler; güve, küf, rutubet, sıcaklık ve soğuktan kaynaklanan zararlardan korunmalıdır. Duvarlar ve vitrinler için uygun renk ve dokular seçilmelidir. Örneklerin solması ve renk vermesi konusunda ışığın etkisine dikkat edilmelidir. Kapı ve pencerelerin düzenlenmesi, yapay aydınlatmanın en iyi şekilleri yan ve tavan aydınlatması gibi bütün problemlerin çözümüne uzun süreli ve genellikle pahalı deneylerden sonra karar verilmelidir. Örneklerin onarımı ve restorasyonu meselesi bir küratörün gemi kazası yaşayabileceği bir kaya gibidir.

Bir müzenin küratörünün pozisyonu, kütüphanecininki gibi çökmüş bir alimin ve centilmenin sığınağı gibidir. Bugün ve yarın da doğru olacağı gibi bu pozisyon en yüksek biçimde bir eğitim ve uzmanlık servisi gerektirmektedir.

Tarih müzesinin ideal şartlarını nerede bulabiliriz? gibi bir soru sorduğumuzda, cevap İskandinavya'dır. Danimarka, İsveç ve Norveç müze politikaları ayrıntılarında biraz farklıdır, ancak bu üç ülke, bir bütünün

---

¹ Ç.N: Namık Kemal'in 1868'de *Hürriyet'te* yazdığı yazılarda müze ya da müzehane yerine Farsça'dan gelen "nümunehane'yi" kullandığına dikkat çekmek isterim.

² Ç.N: Eski Yunan mitolojine göre bir ifade. Yani iki kötülük arasında seçim yapmak zorunda kalmak anlamında kullanılmaktadır.

parçaları gibi düşünölmelidir ve büyük ulusal müzeleri az çok birleşmiş İskandinav hayatının kayıtlarını içerdığı üzerinde durulmalıdır.

İskandinavya'nın müzeler tarihindeki önemli pozisyonuna dair ilk iddia İsveç'in Avrupa'da eski antikalarını toplayan ve bu yöndeki ilk çalışmaları 1666 yılına kadar giden ilk ülke olması olgusuna dayanmaktadır. İkinci iddia da arkeolojik hazinelerini korumaya yönelik takdir edilebilir mevzuatına bağlıdır. İsveç'te bütün arkeolojik kazılar hükümetin iznine bağlıdır ve hükümetin temsilcisinin izni olmadan kazıda hiçbir el arabası kullanılamaz. Herhangi bir sebeple kazı için bir el arabası bulan arsa sahibi, bunu yapmadan önce hükümetten izin almalıdır. Hükümet kazı yapar, ele arabasının içindekini alır ve toprağın üstünü sahibine bırakır. İsveç'in ulusal müzesindeki hazinelerin büyük bir kısmı hükümet kazılarında gelmektedir ve hükümet bunların nereden bulunduğunu, nasıl bulunduğunu ve ne bulunduğunu kesinlikle bilir.

Kuşkusuz müze düzenleme bilimine en büyük katkısı Danimarkalı arkeolog ve küratör C. Jürgensen Thomsen (1788-1865) yaptı. Thomsen, taş çağı, bronz çağı, demir çağı terimlerini ortaya atmadı, fakat bu gelişme ilkelerine göre müzedeki tarihöncesi arkeolojik örnekleri düzenleyen ilk küratördür. Bu sınıflama şeması Kopenhag Müzesindeki görünüşte heterojen koleksiyona uygulandığında, kaos düzen oldu ve genel malumat bilime dönüştürüldü. Geçmişin anıtsal kalıntılara bu erken ilginin ve bunların korunmasında kiskançça özen, bugün alanda önde gelenler arasında sayıları az ama takdire şayan eğitilmiş İskandinav arkeolog ve küratör zümresinin yetişmesini sağladı.

Son yıllarda İskandinavya'nın yaptığı en büyük katkı açık hava müzesi olmuştur. Bu müze sadece içerdığı eşyalarla geçmiş yılların evlerini göstermiyor ve ebedileştirmiyor, fakat aynı zamanda antik tipleri, gelenekleri ve işlevleri canlandıran, hatırlatan bir müzedir. Bu eşsiz müze türü henüz İskandinavya dışında gelişmemiştir. Burada da beş tane olup, ikisi İsveç'te (Stokholm ve Lund'ta), ikisi Norveç'te (Christiania ve Lillehammer yakınında), biri Danimarka'dadır (Kopenhag'a yakın Lyngby'de). Açık hava müzesi, eğer tanımlayıcı bir ifade kullanılacaksa, kapalı mekân müzesinin tamamlayıcı en önemli parçasıdır. Stokholm'deki muhteşem Northern Müzesinin tamamlayıcısı Skansen adlı açık hava müzesidir. Kopenhag'daki Danimarka Halk Müzesi, Lyngby'deki açık hava müzesi ile tamamlanmaktadır. Norveç Ulusal Tarih Müzesinin açık hava tamamlayıcı parçası Christiania'nın banliyösünde Bygdø'dadır. Lund ve Lillehammer yakınlarındaki müzeler ulusal olmaktan çok yerel müzelerdir.

Açık hava müzesinin kökeni şüphelidir. Fikir Dr. Bernhard Olsen'in Lyngby'deki açık hava müzesi ile bağlı Danimarka Halk Müzesi çalışmalarını başlattığı Kopenhag'dan mı geldi yoksa Dr. Arthur Hazelius'un (1833-1901) şahsi teşebbüsüyle muhteşem Northern Müzesinde gelişen koleksiyonu Skansen'deki açık hava müzesi ile tamamladığı Stokholm'den mi gelmektedir? Üçüncü görüş, Bygdø banliyösündeki açık

hava müzesinin çekirdeği olarak Kral Oscar II'nin iki köylü evini kurduğu Christiania'nın kaynaklık ettiği. Dördüncü görüş, buna birkaç eski binayı yıkımdan kurtarmak isteyen zengin tüccarlar olduğudur. Beşinci görüş Gudbrandsdal'da hazineleri toplamaya başlayan uzak görüşlü bir dışçı ile ilgilidir. Altıncı görüş de birbirinden çok ayrı bölgelerde açık hava müzesi kurma düşüncesi eş zamanlı olarak ortaya çıkmış olmaz mı?

İskandinavya'da dünyanın herhangi bir yerine göre tarih müzesinin çok geniş oranda kurulmuş olduğu ve açık hava müzesinin hiçbir yerde olmadığı kesindir. Bu müze türünün en yüksek mükemmeliyete ulaştığı yer de Stokholm'dur. Northern Müzesi dünyanın en iyilerindedir. Bu müzeye 16. yüzyıl İsveç Sarayı planında inşa edilen muhteşem oranlı bir bina lâyıkıyla ev sahipliği yapmaktadır. Onun eşsiz özelliği, Skansen gibi açık hava tamamlayıcısıdır. Northern Müzesinin tam karşısında konumlanmış yetmiş dönümlük bir arazi mülkiyetine sahiptir. Doğal yapılanması çeşitli ve çekicidir ve pek çok noktadan Stokholm ve çevresinin incelemesine imkân verir. Burada İsveç'in her yerinden getirilmiş ve İsveç hayatının özetini veren dikkate değer bir bina topluluğu vardır. Bu gerçekten **"Yapraklarında evlerin, çevrenin, kişisel eşyaların, eski nesillerin bütün hayatının resmedildiği geçmişin resimli kitabıdır."** ve bu böylece kurucularının emellerini gerçekleştirmiş ve **"Büyük anavatanın minyatüründe bir resim"** gibi görülüyor. Bu koleksiyon dış tasarımıyla ve iç mefruşatı ile sadece İsveç'teki hemen hemen her sınıfın evlerini ve istasyonları temsil etmekle kalmıyor aynı zamanda ülkenin doğal kaynakları gösterilmektedir. Maden ocağı ve taş ocakları ürünleri, kereste kampları, balıkçı barınakları ve bunlara eşlik eden makineler bulunabilir. Büyük çitle çevrilmiş arazide dışarıda genel ve bilimsel adları ile resimleri bulunduğu için her örneğin hemen tanındığı bütün bölgeye özgü kuş ve hayvanlar bulunabilir, bu arazi hayvan ve kuşların maddi koşullarına uyum sağlayacak şekilde yapılmış ve böylece buralarda onların doğal habitatları çalışılabilir. Benzer bir şekilde tüm çiçekler ve çalılar, tuzlu otlar İsveç'e özgü ve orada ekilebilen bütün şifalı bitkiler Skansen'de bulunabilir.

Fakat Dr. Hazelius'un en büyük arzusu halkın günlük hayatını yeniden canlandırmaktı. Buna Skansen'de İsveç müziği, oyunları, dansı, eğlenceleri, hikâye anlatma gibi her türlü ulusal kendi ifade etme tarzının canlandırılması ile ulaşıldı. İsveç restoranları ulusal yemekleri sundu, bu arada garsonlar da ulusal kıyafetle hizmet veriyordu. Skansen pek çoklarına göre mükemmel gibidir, ancak kurucusunun fikirleriyle ölçüldüğünde daha henüz tamamlanmamıştır. Tamamlandığında, İsveç'i karakterize eden her şeyin sınırlı bir alanda toplandığı **"Büyük anavatanın minyatüründe bir resim"** olacağı mümkündür ya da böyle düşünmek akılcıdır. Skansen'in diğer açık hava müzelerine göre en büyük avantajlarından birincisi Stokholm ve çevresine hâkim görünümü, kendine özgü çekiciliği, şehrin her noktasından erişebilirliği gibi merkezi konumudur. Ayrıca gerçi resmî bir hükümet yönetimi olmayıp bir yönetim kurulu altında olup - öyle görülüyor ki güvenilir bir malî desteğe sahiptir- ve İsveç ulusunun menfaatleri onun adına

listelenmiştir. Çalışma ve idealleri doğrultusunda yaratılan ulusal menfaat bugün en önemli ve değerli varlıktır. Stokholm'deki açık hava müzesi büyük güçlükler ve heves kırılmaları içinde başladı ve Dr. Hazelius'un ısrarcı enerjisiyle bugünkü başarılı duruma çıkarıldı. Nihai başarıya duyduğu güven sarsılmazdı ve bu güven bu kadar hayali bir şema üzerinde ısrar etmeme konusunda arkadaşlarının alay ve iyi niyetli uyarıları karşısında zafer kazandı. Finansal destek yok iken Dr. Hazelius "**İsveç'teki en büyük dilenci**" oldu ve bugün Northern Müzesi ve Skansen geniş bir yıllık bütçeye sahiptir. Arthur Hazelius'un en büyük anıtı Skansen'in kendisidir. Burada mülkün uzak bir yerinde vücudunun son dinlenme yeri ve İsveç'e özgü kır çiçekleri arasında duran büyük bir daire ile işaretlenmiş bir tepeye kaba kesilmiş üzerine adı, doğum ve ölüm tarihi olan ince uzun bir granit levha vardır.

İsveç'te diğer açık hava müzesinin yeri olan gemi ve tren ile iki saatten biraz fazla süren Lund'a Kopenhag'tan daha kolay ulaşılır. Kültür müzesi vilayetin hayatını gösteren biraz kötü düzenlenmiş nesnelere yığılmıştır. Açık hava tamamlayıcı alanı yarım düzine bina içerirken, Skansen ile karşılaştırıldığında daha küçüktür. Fakat burada görünen büyük kaynaklarıyla genişleme ve yeniden organizasyonda ilerlemeye dair kanıtlar vardır. Buranın geleceği çok ümit vericidir. Buranın en büyük avantajı Teknik Sanat Okuluna çok yakın oluşudur. Sanat öğrencilerine ve ilhamını geçmişten alanlara sunabileceği fırsatlar vardır.

Lyngby'deki açık hava tamamlayıcı mekânıyla Kopenhag'taki Halk Müzesi ve Bygdo'daki açık hava tamamlayıcı mekânıyla Christiania Tarih Müzesi İsveç'teki diğerleri ile amaç açısından benzerdir.

İskandinavya eski antikalarını ilk toplayan, bütün yapılan kazılarda yeterli yasal kontrolüyle Stokholm'den Oscar Montelius (1843-1921) gibi dünyaca ünlü eğitimli küratörleriyle ülke olarak böylece müze bilimine büyük ve daimî bir katkıda bulundu. Açık hava müzeleri, geleneksel kapalı mekân müzelerden eşsiz bir gelişimdir ve koleksiyonları nadir, anormal ve eksantrik olanlardan ziyade genel, tipik ve normal temsil etmektedir.

İskandinavya'nın bütün bu değişik katkıları belki de bir büyük temel ilkenin gösterimidir o da tarih müzesinin söyleyeceği ve söylemek zorunda olduğu bir şey olduğu gerçeğidir. Bir fikri temsil etmeli ve uyumsuz nesnelere çeşitli koleksiyonu - *de omnibus rebus et quibusdam aliis*³ - olmamalıdır.

Yakın zamanda bir yazar "Tarihçiler olarak geçmişi nasıl okuyacağımızı biraz öğrendik, ancak nasıl göreceğimizi öğrenemedik." demektedir. Kendi geçmişini görmeyi öğrenmekle beraber başkalarına da görmeyi öğretmek İskandinavya'nın muhteşem bir zaferidir. Ayrıca bu plan üzerine telif hakkı da yoktur.

---

³ Ç.N. Her şeyi ve hata daha fazlasını gösterme

Her ne yaptıysa biz yapabiliriz ve yapmamız gerekir. Amerika'da eski dünyanın köhne monarşilerinden öğrenecek bir şeyimiz olmadığı bir aksiyomdu. Avrupa'da da Amerika'nın tarihinin olmadığı ilgili bir aksiyom vardır. Fakat William Tell'in elması, Nebula Hipotezi'nin kesinliği meselelerinde kanıt isteyen bir çağda, araştırma çizgisine gelmeden evvel aksiyomite iddiasını ispatlama zorunluluğuyla bir aksiyom da getirilebilir. Bu yüzden biz tarzımız olmadığına kısmen inanırken, aynı zamanda kendimizi en güçlü şekilde suçlamadan savunduk ve yurtseverliğin telkinin ulusal tarihimizi araştırmak ve öğretmekte en objektif husus olması gerektiğini ısrar ettik. Eğer bu gerçekten bizim objektif hususumuz ise belli durumlarda bayrağı selamlamanın, 4 Temmuz'da barış dağıtmanın ötesinde yerli geçmişimizin maddi kalıntılarını muhafaza eden büyük tarih müzelerin incelenmesiyle amaca daha iyi ulaşıp ulaşılmayacağı en azından açık bir sorudur. Tarihimizin gelişmeyi basitten karmaşığa yaşam biçimlerine göstermek gibi bir amacı varsa elbette ki tarih müzesi diğer araçlardan daha iyi bu gelişmeyi gösterir.

Kamu ulusal hayatımız olarak adlandırdığımız kombine ürün, müze aracılığıyla bilinebilecek bileşen parçalarına sahiptir. Hayatımızda ayırt edici olan pek çok şey çoktan geçmişte kaldı ve çok çabuk geçiyor. New England okul binası, Güney plantasyon tarlaları, erken malikâne evi, sınır görevlisinin kütükten kabini, kereste kampı, kütük ev, kerpiç kulübe işte bunlar gelecekte geçmişimizi doğru şekilde anlamamız için nelerin korunması gerektiği ile ilgili önerilerdir. İcatlar ev hayatımızı değiştirdi. Kulübenin merkezindeki bireysel açık ateş bir tarafta pişirme amacıyla elektrik alanı olarak diğer yanda ısı temini için merkezi ısıtma şirketine, çam budağı akkor ışığa, bireysel el fenerleri şehir sokaklarını aydınlatmak için belediye sistemlerine, ev sarnıcı ve pompası belediye su işlerine doğru gelişti. Büyük demir kaplar ve şöminelerdeki piriç pişirme kaldıraçları yerlerini emaye tencere ve ısıtma kaplarına verdiler. Daldan yapılan yataklar sünger yataklara dönüştü. Yer yatağından metal karyolaya geçildi. Ev yayıkları halk mandıralarına dönüştü. Evdeki çırık yün fabrikası olarak gelişti. Kanıtlar, eğer tarih müzesinde gelecek için korunmazsa, ev hayatımızın maddi boyutu sadece bir gelenek olacaktır.

Geçmişimize daha yakın meraklar ulusal hayatımıza giren etnik unsurlarla ilgilenmektedir. Aynı zamanda bizim için günümüz Amerika'sını Amerika yapan yabancı maddi kalıntıları da koruyacak olan da tarih müzeleridir. İngiliz mobilyaları, Hollanda ev eşyalarını, Fransız çinileri, Alman oyuncakları, İsviçre nakışını, İtalyan dantelleri, İsveç tekstillerini ve belirgin bir şekilde ulusal olan ve bugün Amerikan yaşamının bir parçası olan diğer bütün maddi kalıntıları tarih müzesinde inceleyebiliriz.

Tarih müzesi farklı bir eğitim gücüdür de. Kişilerin çoğu bütün süreçlerle ilgilenir ve müzenin sunduğu avantajlar, vitrinlerinde şapka yapımının, kilim dokumanın, daktilo şeridi üretiminin ardışık aşamalarıyla ilgili reklamlarıyla ticarethanelerinde ilgisini çeker. Her yerde köken araştırmalarına büyük ilgi vardır. Çocuk tohum ekmek için kazar, belirlediği kesimle, biyoloğun hevesli ümidiyle hayatın gizemini

keşfedecektir. Hareketlerinin sırrını anlamak için saat ve dikeş makinasının parçalar ve imalatçılar da genellikle eğitimciden önce bu arzunun ticari olasılığını bilir ve saatleri ayrılıp bir araya getirilebilecek şekilde yapar. İşte kökenlerini anlamaya yönelik bütün bu işlerin yönetilebildiği en etkili mekân tarih müzesidir. Gerçekten de eğitim mekânı olarak tehlikeleri vardır. Klasik edebiyat eserleri dolaylı söylem ve gramer yapılarını incelemek için ya da üniversiteye giriş sınavlarını geçmek için bir araç olarak kullanıldığında sıklıkla anlamını yitirir. Müzeyi eğitim sistemimizin bir parçası yapma doğrultusundaki akıma karşı çıktığımızda Parthenon ve Forum'u benzer bir kader beklemeyebilir mi? Lise öğrencilerinin Konstantin Takı'nın yüksekliğini ve genişliğini karşılaştırmaları istendiğinde, belli koleksiyonların hataları not edildiğinde, Milo Venüsü'nün ve Medici Venüsü'nün değerlerine ilişkin karar verildiğinde, Parthenon'un en güzel parçasının ne olduğu belirtildiğinde, tehlike yakın görülebilir. Oysa müzenin bu tarz kullanımı yanlış bir eğitim sistemine aittir ve makul bir eğitim sistemi ile bağlantılı kullanıldığında avantajlarına karşı militan olmamalıdır.

Eğer tarih müzesinin gerçek bir eğitimsel gücü varsa ulusal hayatımızın başlangıcını gösteren maddi kanıtları korumak için izlenecek en iyi ilke ile ilgili önemli bir soru ortaya çıkmaktadır. Yine bu noktada sergiler doğal çevreye mümkün oldukça uygun olarak tasarlandığında müzelerin değer kazandığını da bize gösteren İskandinavya'dır. Bir kitap bir yerden bir yere taşındığında hiçbir değer kaybetmez. Geçmişte müze yöneticileri, geçmiş hayatın anıtsal kaynakları ile ilgili olarak aynı ilkenin geçerli olduğuna dair bir inançla hareket ettiler. Fakat günümüzde tarih müzesinin yönetim biriminin yapabileceği en değerli hizmetin dünyanın değişik yerlerinden örneklerin bir araya getirilmesi değil, eşyaların bulunduğu yerde bulunduğu şekilde bırakması gerektiğini anlamaya başladık. Seyrek olmayan bir şekilde tek nesnelere araştırmada çok küçük ya da hiçbir değeri yoktur. Aynı türden pek çok nesnenin karşılaştırılması gerekir. Central Park'taki Mısır Obelisk'i bir merak nesnesidir ve belki de Bunker Hill Anıtı (Boston'da) da Sahara Çölü'ne çekilip yerleştirilse bir ölçüde ciddi çalışmalara hizmet eder. Fakat kitap kendi içinde tamamsa da bir müzedeki çok değişik örnek, -her bir eşya kendi içinde tam olsa da- diğer örneklerle birlikte yerleştirilebilecek tek bir kelimedir. Böylece kelimeler örneklerde cümleleri oluşturur, bu cümleler de örnekler kitabında birleşir, işte bu kitabın adı "müze"dir. Thomas H. Huxley'in (1825-1895) tanımladığı gibi müze, "nesnelere için bir danışma kütüphanesi" olur. Müze bugün pek çok yerde olduğu gibi ülke, yaş ya da cinsiyet sınırlaması bilmeden toplama tutkusundan dolayı vardır. "Doğal merak duyulan nesnelere", "Doğal nadirlikler" her bilinen iklimden bir araya getirilir. Alımlarıyla az ya da çok uygun binalara konulur. Bugün kendi ulusal ve yerel geçmişimizdeki canlılığı kendi doğal çevresi içinde korumanın önemi üzerine daha fazla önem vermemiz gerekiyor. Her eyalet sınırları içinde bir zamanlar bulunan hayat türlerinin ve mesleklerin maddi kalıntılarını yerinde (in situ) koruyabilirse, geçici sergilere harcanan daimî tarih müzesi kanalına dönüştürülebilirse öyle görünüyor ki Amerika'yı yapmış giden şeyler hakkında

büyük bir takdir uyandırabiliriz. Tamamlayıcısı açık hava müzesiyle tarih müzesi bugün İskandinavya'da yapılmıştır. Yakında Amerika'ya neden gelmesin!

KAYNAKÇA

Murray, D. (1904). *Museums, their history and their use. With Bibliography and List of Museums in the United Kingdom*. Glasgow: James MacLehose and Sons.

Spencer, H. (1861). *Education: Intellectual, Moral Physical*. New York: D. Appleton and Company.